

ȘASE SECOLE DE LA ÎNTEMEIEREA CULTURII ȘI LITERATURII ROMÂNE

Dan Zamfirescu

În zilele de 10 și 11 mai 2015, la Sofia, va fi organizată o sesiune festivă închinată împlinirii a 780 de ani de la restaurarea Patriarhiei bulgare (1235), 640 de ani de la întronizarea la Tărnovo a patriarhului Eftimie (1375) și 600 de ani „de la întronizarea ca mitropolit al Kievului a lui Grigorie Țamblac, unul dintre cei mai apropiați ucenici și urmași ai patriarhului Eftimie (circa 1365 – 1420)”.

Conferința științifică ale cărei lucrări se vor desfășura în salonul cel mare al Academiei Bulgare de Științe, precum și întreaga întreită sesiune festivă sunt puse sub egida Întâistătorului Bisericii Bulgare, patriarhul Neofit.

Din partea președintelui Comitetului de organizare, profesoara Anisava Miltenova, care în momentul de față este liderul necontestat al strălucitei confrerii de specialiști în vechea cultură bulgară, confrerie din fericire încă existentă la ei, am primit la 29 ianuarie invitația să particip cu o comunicare în ședința plenară, avându-se poate în vedere și recenta hotărâre din 29 septembrie 2014 a Consiliului Academic al Universității „Sfinții Kiril și Metodie” din Veliko Tărnovo, de a mi se acorda titlul de Doctor Honoris Causa al acestei Universități „*pentru deosebit de marea mea contribuție la susținerea/apărarea (zauçuma) rolului excepțional al Școlii cărturărești de la Tărnovo în dezvoltarea culturii spirituale a Europei de Sud-Est în secolele XIV – XVIII*”, cum stă scris pe diploma înmănată în cadrul ceremoniei din 23 februarie. Ceremonie la care, după înmânarea însemnelor și icoanei Sfinților Kiril și Metodie, am citit în limba bulgară cuvântul academic cu titlul *Marile minee de lectură de la Tărnovo ale patriarhului Eftimie – monument unic al Europei bizantine*.

Am amintit de aceste evenimente, în curs de desfășurare sau care m-au onorat personal, pentru a atrage atenția asupra faptului că în țara vecină se organizează o amplă acțiune menită să pună în lumină nu numai vechimea culturii bulgare (care depășește cu mult aceste date, mergând până în secolul al IX-lea), ci mai ales prezența ei în cultura Europei „de la Atlantic la Urali” (după celebra definiție a generalului Charles de Gaulle). Este și rațiunea caracterului internațional al acestei întreite Sesiuni solemne, patronate de Biserică și de Academia Bulgară de Științe. Iar faptul că între datele aniversate este și aceea a întronizării lui Grigorie Țamblac la Kiev ca „mitropolit al Rusiei” (cum se va intitula în scrierile sale din perioada cât a deținut această arhierie, adică în ultimii săi cinci ani de viață), mi-a adus aminte că anul acesta se împlinesc și 600 de ani de când în 1415 domnul Moldovei

Alexandru cel Bun împreună cu mitropolitul Iosif, recunoscut în cele din urmă ca ierarh autohton de Patriarhia ecumenică, au adus în Moldova moaștele Sfântului Ioan cel Nou. Acesta fusese martirizat nu la Cetatea Albă de la gurile Nistrului, ci la „Belgradul care este la vospor”, adică la strâmtoarea Kerci din Crimeea, așa cum a ținut să facă distincție clară – spre a evita confuzia – autorul scrierii care i-a fost consacrată.

Este acum stabilit definitiv – un merit deosebit în aceasta l-a avut regretatul Petre Ș. Năsturel, dar mai ales istoricul Alexandru V. Diță, piteștean și de origine și de naștere, că anul aducerii moaștelor Sfântului Ioan cel Nou nu este 1402, cum dintr-o variantă alterată a cronicii lui Grigore Ureche **s-a dedus** multă vreme, ci 1415, care a fost **dovedit documentar** și este de altfel și logic, întrucât așa cum a accentuat istoricul Ștefan S. Gorovei (dar și subsemnatul), **ceea ce îndeplinea domnul cu acest act nu a fost o simplă dovadă a devoțiunii sale creștine, ci o demonstrație fără echivoc a puterii și statutului internațional la care ajunsese Moldova în acel moment.** Putere și statut pe care domnul ei cel mai strălucit de până atunci ținea să le notifice atât marelui vecin, Polonia catolică (față de care fusese obligat multă vreme să ducă o politică ce lăsa speranța unei convertiri), cât și față de Patriarhia ecumenică, pe care nici el și nici mitropolitul Iosif nu au consultat-o în legătură cu **cea dintâi canonizare de sfânt înfăptuită de Biserica Ortodoxă Română.**

Era o afirmare categorică a voinței românilor din cel de al doilea stat recent întemeiat de a rămâne pentru totdeauna ortodocși, și de a face din Ortodoxie forța morală a națiunii, întărită de Dumnezeu și prin Sfântul așezat de domn ca „păzitor al țării sale”, cum spune autorul celei dintâi creații literare originale de la est de Carpați.

Dar acest act de uriașă importanță și semnificație politică și spirituală, despre care avem mărturia documentului în care se spune că domnul însuși a mers ca să întâmpine moaștele în Poiana Vlădiciei de lângă Iași, închinându-se și sărutându-le și eternizând momentul prin așezarea acolo a unei pietre menite a-i păstra amintirea, era încununarea spectaculoasă a celor petrecute începând din 1401, de când în împrejurări politice favorabile Alexandru cel Bun și Biserica Moldovei au avut drum deschis pentru ce a urmat: **uriașul efort al domnului Moldovei spre a pune temeliele culturii ortodoxe a țării sale prin strămutarea aici a moștenirii lăsate de patriarhul Eftimie și de Școala cărturărească de la Târnovo.**

Sunt 35 de ani de când pe urmele neuitatului Ioan Iufu și profitând de descoperirea sa de la Mănăstirea Dragomirna, dar îndreptându-i unele erori inerente muncii de pionierat, am reușit să luminez întâia oară **modul în care marele domn a fost întemeietorul culturii române**, beneficiind de norocul (sau pronia) care i-a dat pentru asta pe Gavriil monahul de la Neamțu – întâiul nostru geniu, în care cărturarul și artistul s-au unit spre a deschide un capitol nou în istoria culturii și artei europene.

În 1407, Alexandru cel Bun și mitropolitul Iosif (care avea să semneze cu numele său actul solemn) i-au încredințat monahului *Domentian* dubla conducere a celor mai mari mănăstiri din Moldova: vechea ctitorie de la Neamțu a lui Petru Mușat și noua ctitorie de la Bistrița, menită a fi gropniță domnească. În Țara

Românească aceeași demnitate o primise viitorul Sfânt Nicodim. Numai că el era chiar ziditorul Vodiței și Tismanei, pe când în Moldova Domentian apărea investit printr-o voință dublă, domnească și arhierescă, iar cel ce urma să-l așeze în noua demnitate era unul dintre dregătorii domnești. Nu încapă de aceea nici cea mai mică îndoială că Domentian nu era un membru al obștii monahale autohtone, chiar remarcat și prețuit de domn și de înaltul ierarh, ci era unul dintre ucenicii patriarhului Eftimie, purtător al amintirii și succesiunii miracolului cultural căruia în 1393 oștile sultanului Baiazid îi puseseră capăt, exilându-l pe patriarh și împrăștiindu-i ucenicii, unii prin Serbia, iar acesta ajuns în Moldova.

Fără îndoială, aici el l-a cunoscut și cultivat pe monahul de geniu cu metania la Neamțu, în care regretatul și marele Sorin Ulea a văzut chiar pe fiul protopopului Petru (principalul negociator al lui Alexandru cel Bun cu Patriarhia ecumenică) cu un stagiu de pregătire în capitala Imperiului, de unde s-a întors cu cele mai recente cuceriri ale artei epocii Paleologilor.

În 1413, Domentian și Gavriil apăreau împreună în inscripția de pe **primul manuscris moldovenesc ajuns până la noi** (acum în fondul Mazurin de la Arhivele Centrale de Stat din Moscova, descoperit de Radu Constantinescu). Inscripția era cu oarecare tâlc. Domentian, starețul, declara că el a scris manuscrisul. La care Gavriil adăuga: „cu mâna lui Gavriil”!

După un deceniu, începând din 1424, timp de un sfert de veac, până la sfârșitul anului 1451, asistăm la făurirea operei de caligraf, miniaturist și cărturar stăpân pe cele două limbi universale ale Răsăritului, greaca și slavona, cu care se inaugurează șirul marilor nume din ceea ce devenea astfel **cultura română**.

Dar la baza a ceea ce a înfăptuit Gavriil Uric a stat – așa cum am reușit să arăt în cartea ce stă să apară – **actul epocal al lui Alexandru cel Bun: aducerea în Moldova, cel mai probabil de la Mănăstirea Studion din Constantinopol (care era un centru deopotrivă grecesc și slav), a celor aproape 6 000 de pagini cu traduceri slavone de texte bizantine și a tuturor celor 8 opere originale ale patriarhului Eftimie, ca și a operei sale liturgice**. Și fără îndoială că acela care l-a informat pe domn și pe mitropolit de acest tezaur și care i-a îndemnat să și-l procure, prezidând toată operația de translație, a fost Domentian – starețul bulgar de proveniență târnoveană. Așa s-a ajuns să se păstreze, în unic exemplar, la noi în Moldova, în copii din a doua jumătate a secolului al XV-lea și din secolul al XVI-lea **cel mai important monument cultural al Bulgariei medievale: primul ceticminei complet al slavilor, precedându-l cu două secole pe al mitropolitului Macarie al Moscovei**.

Odată cu aducerea lui în Moldova, la Neamțu, putem considera că au fost puse, în prima jumătate a secolului al XV-lea, temeliile culturii române, scrisă la început în limba slavonă, adică în cea de a doua limbă universală a Răsăritului ortodox alături de greaca bizantină.

Dar pentru ca toate acestea să se petreacă, a fost nevoie de o premisă *sine qua non*: ca Moldova să mai existe, și ca însuși Constantinopolul să mai dureze o jumătate de secol, răstimpul în care s-a petrecut și recunoașterea din 1401 de către

Patriarhie a Mitropoliei Moldovei, și relațiile cele bune care i-au permis lui Gavriil Uric să învețe în capitală arta lui de miniaturist, și posibilitatea translației în bloc a moștenirii *târnovene*, probabil din Mănăstirea Studion.

Izvorul tuturor acestora a fost **opera militar-politică a uriașului ce ține, precum Atlas pământul, toată istoria politică și spirituală a României: Mircea cel Mare.**

Am consacrat, împreună cu alți cinci autori, un volum de 700 de pagini, intitulat *Mircea cel Mare – scutul Europei*, acestui fenomen. Am demonstrat (mai ales în colaborare cu Alexandru V. Diță, care i-a consacrat marelui domn o eminentă teză de doctorat) împotriva lui N. Iorga, D. Onciul și P. P. Panaitescu, dar de fapt împotriva lui Alfons Huber și Constantin Jireček, că **la 17 mai 1395**, pe Argeș, cel mai probabil la nord de capitală, în apropierea munților, a fost câștigată cu uriașe jertfe, **dar câștigată deplin, victoria** așa-zisă „de la Rovine”, care se dovedește că a decis soarta noastră și a istoriei sud-estului european pentru șase secole. Împreună cu tot ceea ce a rezultat și a urmat din această victorie, inclusiv prelungirea existenței Imperiului Bizantin cu jumătatea de secol providențială pentru cultura noastră, ea a trasat pentru totdeauna hotarul între Turcografia sud-dunăreană și români. Deosebirea categorică (prea adesea și prea ușor trecută cu vederea de unii) fiind dată de doi factori: **permanența șefilor de stat creștini la nord de Dunăre**, fie ei și greci fanarioți în secolul al XVIII-lea, și **continuitatea și ascensiunea neîntreruptă a culturii române, timp de șase secole.**

Dacă Baiazid reușea să extindă la nord ceea ce el și urmașii săi, până la Mehmed al II-lea (cuceritorul Constantinopolului în 1453 și lichidatorul ultimei rămășițe sârbești în 1459) au instituit pentru o jumătate de mileniu la sud de Dunăre, nu am mai fi avut niciodată pe cine canoniza! Nu ar mai fi existat Ștefan cel Mare sau Constantin Brâncoveanu, și nici șirul de mari cărturari clerici și laici al acestei culturi. Nu ar mai fi fost scrise, or ar fi rămas la firave creații, ca în alte părți, cele ce s-au putut crea de la *Pripealele* lui Filotei monahul, „fost logofăt al lui Mircea Voievod” și *Mucenicia lui Ioan cel Nou*, la operele lui Neagoe Basarab, Grigore Ureche, Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir și Ioan Neculce, și ale mitropoliților Varlaam, Dosoftei și Antim Ivireanul. Adică toată marea, geniala noastră „literatură română veche”, căreia cea modernă îi datorează atât de mult.

În legătură cu începuturile **literaturii** române propriu-zise și cu cea dintâi creație originală a culturii române de la est de Carpați (cu puțin posterioară *Pripealelor* lui Filotei cu care s-a inaugurat literatura munteană), există ideea, începând cu episcopul Melchisedec în 1884, că autorul scrierii păstrate în cea mai veche copie în sbornicul lui Gavriil Uric de la 1439 și având titlul *Mucenicia Sfântului Ioan cel Nou, care a fost martirizat la Bălgrad, scrisă de Grigorie monahul și prezbiterul de la Marea Biserică a Moldovlahiei*, ar fi cărturarul bulgar Grigorie Țamblac.

În memoriul său academic din 1884, intitulat *Viața și scrierile lui Grigorie Țamblac*, memoriu citit în ședințele din 27 ianuarie, 3, 10 și 17 februarie 1884, marele ierarh și eminentul cărturar care se numără printre întemeietorii istoriografiei noastre moderne, în mod deosebit al celei eclesiastice, și este alături de Timotei Cipariu în Ardeal, de Alexandru Odobescu în Muntenia și de basarabeanul B. P. Hasdeu, unul dintre întemeietorii istoriografiei noastre literare consacrate epocii vechi, a reușit însă performanța de a cumula un munte de erori și de a pune în circulație, pentru Grigorie Țamblac, un „scenariu” literalmente fantasmagoric, anulat astăzi în absolut toate elementele din care a fost încropit. Teza sa despre paternitatea lui Grigorie Țamblac asupra *Muceniei Sfântului Ioan cel Nou* și a unei părți din opera scrisă în timpul presupusei sale șederi în Moldova este indisolubil legată cu afirmația despre venirea lui Grigorie Țamblac în 1401 ca trimis în Moldova de patriarhul ecumenic Matei I, împreună cu Manuil Arhon, pentru a lămuri situația și a pregăti recunoașterea Mitropoliei Moldovei și a lui Iosif în fruntea ei. Potrivit lui Melchisedec, cel numit de patriarh „Grigorie din chilia mea” (adică un apropiat, un intim) ar fi fost una și aceeași persoană cu omonimul Grigorie Țamblac. El ar fi fost reținut de Alexandru cel Bun în Moldova, unde ar fi rămas din 1401 până în 1407, când a plecat spre Moscova, chemat de mitropolitul Rusiei, Ciprian, unchiul său. Dar a aflat pe drum că acesta a murit, și după un lung șir de tribulații a ajuns mitropolitul Kievului, în 1415. Dar după iarna 1419/1420 (când s-a dovedit acum categoric că a murit!) Grigorie Țamblac ar fi părăsit scaunul mitropolitan spre a merge în Serbia, unde a scris *Viața lui Ștefan Decianski* (confundat de Melchisedec cu Ștefan Lazarevici!), după care a revenit în Moldova și a fost egumen la Neamțu, scriind *Mucenia lui Ioan cel Nou* „după moartea lui Alexandru cel Bun” (p. 58). „Viața lui Țamblac credem că a durat până în anul 1450” conchidea Melchisedec (p. 60).

Din tot acest „scenariu” funambulesc știința bulgară a reținut până azi numai trei teze: 1) identitatea lui Grigorie cel trimis de patriarh împreună cu Manuil Avram la Suceava în 1401 cu Grigorie Țamblac; 2) șederea lui din 1401 până în 1407 în Moldova (acum se acceptă că plecarea în Rusia a avut loc **în 1406**), de unde ar fi plecat spre Moscova și 3) paternitatea asupra *Muceniei lui Ioan cel Nou*, dar cu data scrierii mutată în 1402, și nu după 1432 (anul morții lui Alexandru cel Bun), cum considera episcopul Melchisedec.

În cea mai recentă și cea mai documentată monografie aparținând savantei bulgare Nevjana Donceva-Panaiotova, *Grigorie Țamblac și tradiția literară bulgară în Europa răsăriteană în secolele XV – XVII* (Veliko Tărnovo, Editura Vesta, 2004), la paginile 134 – 137 ne întâmpină toate aceste afirmații care au căpătat putere de dogme la vecinii noștri. Cei „**cinci ani petrecuți de Grigorie Țamblac în capitala Moldovei (1401 – 1406)**”, cum citim la p. 135, au fost plini de minunile săvârșite de el acolo, cu cuvântări și cu scrierea *Muceniei lui Ioan cel Nou*. Ele au fost pe larg descrise de regretatul Penio Rusev în colaborare cu Anghel Davidov, în cartea *Grigorie Țamblac în România și în literatura română veche* (Sofia, 1966).

Din păcate, tocmai această plasare a șederii sale presupuse pe pământul Moldovei între 1401 și 1406 face imposibilă acceptarea acestei cronologii cu izvorul în memoriul lui Melchisedec, deoarece pentru o bună parte din cei ce s-au ocupat de biografia lui Grigorie Țamblac **cei cinci ani se acoperă cu aceeași perioadă din șederea lui – aceasta absolut certă – în Serbia!** Or, Grigorie Țamblac nu a dovedit că posedă darul de a fi în același timp în două locuri!

În ultima vreme, argumentul decisiv al prezenței sale în Serbia a fost adus de cercetătoarea sârbă Danița Popovici, care, studiind istoria moaștelor Sfintei Parascheva pe tărâmul sârbesc, ne-a făcut atenți că în celebrul adaos al lui Grigorie Țamblac la *Viața Sfintei Parascheva* de patriarhul Eftimie, despre strămutarea moaștelor de la Târnovo la Vidin și de la Vidin în Serbia (textul lui îl avem acum și în limba română, în cartea Înaltpreasfințitului Ioachim, arhiepiscopul Romanului și Bacăului, intitulată *Cultul Sfintei Parascheva în Ortodoxie – cercetare hagiografico-liturgică*, Roman, Editura Fiocalia, 2013, paginile 228–231) nu se vorbește de ducerea raclei **la Belgrad**, ci „în casa lor” (adică la Ravanița și apoi la Krușevaț). Iar Ștefan Lazarevici și fratele său sunt numiți **despoți**, titlatură pe care primul a primit-o numai după bătălia de la Angora (28 iulie 1402), când întorcându-se prin Constantinopol după căderea lui Baiazid, Ștefan Lazarevici a primit acest titlu de la împăratul Manuil II Paleologul. Țamblac scria deci acest text cu celebra sa laudă a Serbiei în mod sigur în 1402, și evident nu în Moldova!

Pe de altă parte, Belgradul a fost primit de Ștefan Lazarevici de la regele Ungariei Sigismund de Luxemburg abia în 1404 și numai până la moarte, după ce devenise vasalul său în 1403 (Danița Popovici, *Relicije svete Petka, Gloria Bulgariae – Gloria Serviae*, în volumul *Under the auspice of Sanctity. The cult of holy rulers and relics in medieval Serbia*, Belgrad, 2006). Un alt studiu sârbesc a arătat că numai în 1406 sau 1407 a putut fi mutată racla cu moaștele Sfintei Parascheva la Belgrad, în urma construirii catedralei din această capitală temporară (Ianko Maglovski, *Cultul belgrădean al Sfintei Paraskeva sârboaică și mănăstirea Fenok*, în *Zbornik narodnog muzeia XVIII, 2*, 2007, p. 123).

Document capital al perioadei sârbești din biografia lui Grigorie Țamblac, această completare a scrierii patriarhului Eftimie cu istoria strămutării moaștelor de la Târnovo la Vidin și de la Vidin în Serbia se întregește cu predicile sale semnate ca egumen al mănăstirii sârbești Pantocrator și cu viața ctitorului, Ștefan Decianski.

Cât privește identitatea lui Grigorie Țamblac cu trimisul omonim al patriarhului Matei I, îl citez aici pe Ștefan S. Gorovei: „Nu există nici cel mai mic început de dovadă care să permită fie o umbră de prezumție, cum că acel kyr Grigorios, călugăr din Chilia patriarhului Matei (deci foarte probabil un grec) ar fi fost Grigorie Țamblac”.

Paternitatea marelui cărturar și scriitor bulgar asupra celei dintâi scrieri originale a literaturii române, cu care ea începe la est de Carpați, nu s-ar fi putut manifesta deci decât **după 1415**, când a avut loc în mod sigur evenimentul aducerii moaștelor sale în Moldova. Dar dacă (așa cum stăruie să creadă unii și la noi) Grigorie Țamblac s-ar fi deplasat de la Kiev în Moldova cu scopul de a asista la

eveniment și de a scrie această operă, el n-ar fi semnat-o ca „monah și prezbiter la marea biserică a Moldovlahiei”, ci în calitatea sa de atunci: de **mitropolit al Rusiei**, ca tot ce a scris în această calitate, inclusiv panegiricul patriarhului Eftimie, salvat și păstrat în redacția originală mediobulgară numai de cărturarii moldoveni.

În mod curios, autoarea citată nu spune nimic despre cele patru cuvântări semnate de Grigorie Țamblac în calitate de egumen al mănăstirii sârbești Pantocrator (Deciani), două în Postul Mare, una la Florii și lauda Sfântului Gheorghe, toate copiate de Gavriil Uric și păstrate doar la noi, fiind editate de A. I. Iațimirski în 1906.

Dar argumentul decisiv împotriva acestei paternități ni l-a dat distinsa și erudita autoare bulgară, atunci când a pus accentul pe voința lui Grigorie Țamblac de a contribui la unirea celor două biserici pentru a se putea opune împreună ofensivei islamice. Ideea străbate ca un fir roșu întreaga carte. Dar atunci cum ar fi putut Grigorie Țamblac să compună o scriere în care principalul vinovat de mucenicia Sfântului, denunțatorul și instigatorul odios este corăbierul „care era de eresul latinesc și foarte aspru și neomenos”? Este pentru prima oară când un catolic devine personajul negativ al unei hagiografii ortodoxe!

Că un autor român, sau poate chiar de alt neam, dar în mod clar potrivnic celor „de eresul latinesc” a ținut să servească astfel descoperirea de către moldoveni a unui sfânt care întărea: „linia” politică afirmată de Alexandru cel Bun prin actul său din 1415, este cu totul firesc. Dar este nefiresc să-l credem pe Grigorie Țamblac prezent în același timp cinci ani în Serbia și în Moldova, și lucrând în același timp pentru antanta celor două biserici, dar scriind despre „eresul latinesc” al unui netrebnic de „corăbier catolic”!

Când a fost scrisă deci *Mucenicia lui Ioan cel Nou*? În mod paradoxal, episcopul Melchisedec a nimerit o singură dată adevărul: atunci când a spus că a fost scrisă „după moartea lui Alexandru cel Bun”, adică după 1432. Numai că Grigorie Țamblac era mort încă din iarna 1419 – 1420!

*

Literatura română propriu-zisă începe așadar la est de Carpați **după 1432 și înainte de 1439**, când Gavriil Uric realizează prima din cele două copii ale sale (a doua în decembrie 1451, în ultimul său manuscris, acum la Petersburg). Cele peste 50 de manuscrise în care va mai fi copiată, la noi și în Rusia, această scriere, precum și cele patru traduceri-prelucrări neogrecești din secolul al XVII-lea stau dovadă (de altfel ca și *Pripealele* lui Filotei din Țara Românească, primele tipărite, la Veneția, de Bojidat Vukovici) că primii pași ai acestei literaturi născându-se au purtat-o deja în *universalitatea* în care mai avea să ajungă și alții! Printre ei Dimitrie Cantemir, Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Vintilă Horia și destul de mulți alții, pe diferite trepte de notorietate și în diferite domenii.

În acest ceas de îndoială și mizerie indusă, este bine să ne aducem aminte de toate acestea, chiar dacă – spre deosebire de vecinii noștri – ne vom mărgini la atât.

RÉSUMÉ

L'article présente l'état actuel de la recherche concernant la paternité de la première œuvre originale de la littérature roumaine, *Le martyre de Saint Jean le Nouveau*, attribué jusqu'à présent par erreur à Grégoire Camblak.

Mots-clés : Grégoire Camblak, Domentian, Gavriil Uric, littérature roumaine ancienne, *Le martyre de Saint Jean le Nouveau*.